

kalvinizm'den teonomi'ye hıristiyan şeriatı arayışı

Hakan OLGUN

Doç.Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Giriş

Hıristiyanlık şeratsız bir din olarak bilinir. Her ne kadar Roma Katolik Kilisesi tarihi içinde ibadet ve litürjik işleri düzenleyen bir kilise hukuku söz konusu olsa da Hıristiyanlığın, toplumun görev, sorumluluk, suç ve ceza işlerini yürüten din kaynaklı sivil bir yargı sistemi sunduğu söylenemez. Zira Hıristiyan itikadına göre İsa Mesih'in haç üzerinde bedenini insanlığın günahı uğruna feda etmiş olması, günahkâr insanlığın dini hukuktan özgürleşmesi sonucunu doğurmuştur. Dolayısıyla dini hukuktan bağımsızlaşmış bir Hıristiyan yaşamı kurgulanmıştır. Ancak günümüzde bazı Hıristiyan çevrelerde Yahudiliğin Tevrat kuralları ve İslam şeriatı gibi kutsal metin temelli bir hukuk sistemine sahip olmamak bir eksiklik olarak görülmektedir. Bu çevrelere göre Hıristiyanlar da dini bir hukuka ihtiyaç duymakta ve bu hukukun Eski Ahit kuralları üzerine inşa edilmesi gerektiğine inanılmaktadır. Dolayısıyla Hıristiyanların kutsal kitap olarak iman ettikleri Kitab-ı Mukaddes'in ilk kısmından, yani Eski Ahit'in kanun ve kurallarının Hıristiyan yaşamı içinde sembolik değil

fonksiyonel bir değeri olmalıdır. Ayrıca Eski Ahit hukukunun, seküler hukuk sistemlerinin değişken ve göreceli yapısına karşı ilahi temellere dayalı sabit bir adalet zemini sağladığı düşünülmektedir.

XX. yüzyılda ortaya çıkan Hıristiyan şeriatı söylemleri, günümüzde kendisini en açık şekilde insani değer ve ahlaki ilkeleri ilahi hukuka dayandıran teonomi hareketi içinde göstermiştir. “Teonomi” Tanrı’nın bütün hukukunun ve Tevrat kurallarının, kutsanmışlığın modeli olarak Hıristiyanlar için de bağlayıcı olduğunu savunan düşüncedir. Bu tür teonomist söylemlerin kökeni XVI. yüzyıl Kalvinist Hıristiyan reform hareketine kadar uzanmaktadır. Fakat Hıristiyan şeriatı ihdas etmenin önünde yine temel Hıristiyan itikadından kaynaklanan oldukça önemli bir teolojik engel yer almaktadır: Dini hukuk ile İncil arasındaki uzlaşmaz ayrım. Hıristiyan reform öncüsü John Calvin (1509–1564), yüzyıllar önce bu ayrımı bazı hermenötik yaklaşımlarla aşma gayretinde olmuş ve çağdaş teonomist eğilimin kutsal metin temelli modern Hıristiyan şeriatı oluşturmasının yolunu açmıştır.

Günümüzde bazı Hıristiyan çevrelerde Yahudiliğin Tevrat kuralları ve İslam şeriatı gibi kutsal metin temelli bir hukuk sistemine sahip olmamak bir eksiklik olarak görülmektedir. Bu çevrelere göre Hıristiyanlar da dini bir hukuka ihtiyaç duymakta ve bu hukukun Eski Ahit kuralları üzerine inşa edilmesi gerektiğine inanılmaktadır.

Bir Ahit İki Form Öğretisi

Hıristiyanlık, “dinsel yasa” ile “müjde” arasında keskin bir ayrımı temel alan bir teolojinin üzerine bina olmuştur. Bu teolojiye göre insanlık asli günahın cezasından kurtulmak için yüklendiği dinsel yasayı, yani Eski Ahit hukukunu yerine getirip kendi kişisel çabalarıyla, salih amel ve erdemleriyle günahından aklanıp bağışlanamadığı için Tanrı insanlığa yeni bir kurtuluş imkânı sunmuştur. Yeni Ahit’te “müjde” olarak sunulan bu imkân, Mesih’in insanlığın asli günahına karşılık kendisini feda etmesinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Bu teolojiyle birlikte Eski Ahit hukukunun Hıristiyan yaşamıyla olan ilişkisinin mahiyeti Hıristiyanlar için önemli bir sorun olmuştur. En yaygın kanaat, artık

dini hukukun bağışlanmaya ilişkin bir değeri kalmadığına göre Hıristiyanların Yahudi hukukunu sürdürmek zorunda olmamalarıdır. Bu düşüncenin temelinde Musa hukukunun tarihsel olarak sadece İsrailoğulları’na verildiği ve bu hukukun gereğinin Mesih’in kefaretiyle tamamen ortadan kaldırıldığı inancı yer almaktadır. Pavlus’un “Oysa her iman edenin aklanması için Mesih, kutsal yasanın sonudur” (Rom. 10:4) sözü bu inancın kaynağını ifade etmektedir. Pavlus’un mektuplarında Mesih’in kutsal yasanının sonu olduğu iddiasını destekleyen daha pek çok vurgu söz konusudur: “Şimdiye biz, daha önce tutsağı olduğumuz yasa karşısında öldüğümüz için yasadan özgür kıldık. Öyle ki, yazılı yasanın eski yolunda değil, Ruh’un yeni yolunda kulluk edelim (Rom. 7:6); “Artık yasanın denetiminde değiliz” (Gal. 3:25).

Hıristiyanlıkta dini hukukun önemi vurgusuyla öne çıkan Protestan akımlar, temel olarak kurtuluş yolunda “sadece iman” öğretisine yaptıkları vurguyla Pavlus’un mektuplarında yer alan “Mesih’in eski hukuka son verdiği”ne ilişkin düşüncesini benimsemişlerdir. Pavlus’un “hukukun işlevsizliği”ne yönelik izahını benimseyen bu ilk dönem reformasyonun ardından Eski Ahit anlatılarının ve içerdiği hukuk normlarının esasen Hıristiyan için normatif bir anlamı olduğunu savunan farklı bir reform teolojisi gelişmiştir. Bu teolojinin öncüsü olan Calvin, Eski Ahit hukukunun Hıristiyanlara uygulanabilirliği yönünde, etkisi günümüze kadar uzanan farklı bir söylem geliştirmiştir. Katolik Kilisesi karşıtı reform akımının ikinci nesil öncülerinden olan Calvin, şüphesiz her türlü dinsel hukuk kuralından bağımsız bir şekilde “sadece imanla aklanma” doktrinini benimsemiştir. Ancak reformcu, dinsel bağışlanma sürecinde etkin olmadığına inandığı dinsel hukukun dünyevi düzenlemelerdeki yaptırım gücünü keşfetmiştir. Eski ve Yeni “ahit” metinlerinde de işaret edilmiş olan Tanrı’nın insanoğlu ile ahitleştiği düşüncesi, Calvin’in dinsel hukuk öğretisini açığa çıkarmaktadır. Kendinden önceki reformcular gibi Calvin de kutsal metni Hıristiyan yaşamının merkezine koymuştur. Bu metnin yorumunda da yine reformasyon geleneğinde ortaya çıkan literal yorum metodunu tercih edip alegorik yaklaşımdan kaçınmıştır. Ancak Calvin’i kutsal metni anlamlandırma konusunda diğer reformculardan ayıran en önemli yaklaşımı, “ahit” kavramı temelinde ele aldığı Kitab-ı Mukaddes’in içerik

bütünlüğüdür. Calvin'e göre Tanrı'nın bütün kullarını her iki ahit metni içinde birleştiren ve esasen "eski" ve "yeni" diye ayrıştırılması mümkün olmayan bir "ahit" söz konusudur. Calvin, dünyanın başlangıcından başlayıp bütün devirlerde geçerliliğini koruyan ve bağlayıcı olan aynı hukuk ve aynı doktrin temelinde ahit yapılmak sûretiyle Tanrı tarafından bir topluluk oluşturulmasının hedeflendiğini düşünmektedir (Inst., 2.10.1)¹. Dolayısıyla eski ve yeni ahit aynı "ahit" üzerine bina edilmiştir. Calvin, yine iki ahit arasındaki yegâne farklılığın uygulamalarına ilişkin olduğunu fakat "bir ve aynı" öze sahip olduklarını işaret etmektedir (Inst., 2.10.2). Bütün ahit formlarının özü ise Mesih'tir. Ahit, Tanrı'nın özgür rahmeti içine yerleşmiş ve Mesih'in aracılığıyla güçlenmiştir. Calvin'in ileri sürdüğü bu yegâne ahit, insanın düşünden sonra tesis edilmiştir. Eski Ahit ve Yeni Ahit metinleri arasında birlik ve uyumu da ifade eden bu tek ahitin her iki metni de rahmet temeli üzerine dayanmaktadır (Inst., 2.10.4).

Bu teoloji içinde insanın hem Tanrı'ya hem de içinde yaşadığı toplumun diğer fertlerine karşı görev ve sorumluluklarını tanımlayan en sistematik dinsel hukuk kuralları olarak Eski Ahit'te yer alan On Emir hükümleri öne çıkmaktadır. Calvin de teolojik anlayışı çerçevesinde geliştirdiği hukukun farklı etki alanlarına ilişkin doktrini bağlamında diğer Protestan reformculardan çok farklı bir dinsel hukuk algısı geliştirmiş ve içinde yaşadığı topluma bu hukuk anlayışını güçlü bir şekilde uygulamıştır.

On Emir

Calvin'in dinsel hukuk anlayışı içinde Eski Ahit'in On Emir hükümleri, bu hukukun Hıristiyan yaşamındaki uygulanması sürecinin başlangıç noktasını ifade etmektedir. Bu hükümler, Calvin'in teolojisinde kutsal metin hukukunun özünü oluşturmakta ve özellikle Kalvinizm'in dünyevi ahlak kuralları, kaynağını On Emir telkinlerinden almaktadır. Calvin bu hükümleri Kitab-ı Mukaddes'te yer alan Tanrı'nın hukukunun merkezi olarak değerlendirmiştir. Calvin On Emir hükümleri bağlamında yorumladığı kutsal metin hukukunu, dindarlığın ve kutsanmış yaşamın gerçek modeli olarak görür. Ancak hukukun, dindarlığı ve kutsanmışlığı telkin etmesiyle sadece manevi alanda egemen olduğu düşünülmemelidir. Esasen Calvin, kutsal metin hukukunun gerçek doğruluğu ve yaşam tarzını gösteren ilahi bir kaynak olmasının yanı sıra

insan fitratının ihtiyaç duyduğu doğal kuralları ifade ettiğini savunur.

Calvin, Eski Ahit hukukunu (i) seremonik, (ii) adli ve (iii) moral olmak üzere üç kategoriye ayırmıştır. Bu ayırım içinde yer alan seremonik hukuk İsrail'e has kültik düzenlemeleri, İsrail çadırı ve tapınağındaki tören ve ritüelleri tanzim eden kuralları, kurban ve takdimeleri gerçekleştiren ve rahiplik uygulamalarını düzenleyen şartları içermektedir. Calvin bu hukukun sadece İsrailoğulları'na münhasır olduğunu ve bu nedenle sadece İsrailoğulları'nın kendi zaman ve mekânına yönelik bir bağlayıcılığının bulunduğunu dile getirmektedir (Inst., 2.7.1). Eski Ahit hukukunun ikinci kategorisinde yer alan adli veya sivil kuralların ise yine İsrail halkı için eşitlik ve adaletin formülasyonu olarak bir bağlayıcılığı söz konusudur. Bu kurallar eski İsrail halkının gündelik yaşamlarını düzenlemekte ve Tanrı'nın seçilmiş halkı olarak İsrailoğulları'nın nasıl yaşayacağını tanımlamaktadır

XX. yüzyılda ortaya çıkan Hıristiyan şeriatı söylemleri, günümüzde kendisini en açık şekilde insani değer ve ahlaki ilkeleri ilahi hukuka dayandıran teonomi hareketi içinde göstermiştir. "Teonomi" Tanrı'nın bütün hukukunun ve Tevrat kurallarınının, kutsanmışlığın modeli olarak Hıristiyanlar için de bağlayıcı olduğunu savunan düşüncedir.

(Inst., 4.20.15). Eski Ahit'in bu adli hukuku geçmişin özel bir tarihsel bağlamına aittir. Bu nedenle artık milletler kendileri için en uygun olan düzenlemeleri tespit edip kendilerine has adli hukuklarını tesis etmeleri konusunda serbest bırakılmıştır. Eski Ahit hukukunun üçüncü kategorisinde moral hukuk yer almaktadır. Ahit teolojisine göre moral hukuk veya doğal hukuk, yaradılıştan insan ruhuna yerleştirilen ve doğru ile yanlışın arasındaki farkı idrak ettiren doğal bir yeteneği ifade etmektedir. Moral hukuka bağlılık ise On Emir hükümlerinin yerine getirilmesiyle kendini gerçekleştirmektedir.²

Hukukun bu üçüncü boyutu, yani Eski Ahit'in moral hukuk kuralları, Hıristiyanlar için bağlayıcılığını hâlen sürdürmektedir. Çünkü Calvin'e göre moral hukuk Hıristiyan için de doğru yaşamın değişmez kuralıdır. Bu hukukun kuralları, yaşantısını Tanrı'nın

iradesiyle birleştirmek isteyen her çağdan her millete doğruluğun gerçek ve ebedi kuralı olarak verilmiştir. Reformcuya göre Hıristiyanlara bu hukuk kurallarıyla da olsa Tanrı'nın iradesi hatırlatılmalı ve bu yönde davranmaya teşvik edilmelidir (Inst., 4.20.15).

Calvin Eski Ahit hukukunun genel amacını, Mesih öncesi toplumların zihinlerini Mesih'e hazırlama süreciyle ilişkilendirirken bu hukukun devam eden etkisini ahlak boyutuyla izah etmektedir. Dolayısıyla, Eski Ahit'in seremonik ve adli hukuk yönünü, hükümlerin tarihselliği bağlamında reddeden Calvin, Kitab-ı Mukaddes hukukuna ilişkin tezini bu hukukun ahlaki telkinleri üzerine tesis etmiştir. Calvin insanlığı yönetme sürecinde bu moral hukukun da (i) politik, (ii) pedagojik ve (iii) normatif olarak üç tarzda kullanımından söz etmektedir.

Katolik Kilisesi karşıtı reform akımının ikinci nesil öncülerinden olan Calvin, şüphesiz her türlü dinsel hukuk kuralından bağımsız bir şekilde "sadece imanla aklanma" doktrinini benimsemiştir. Ancak reformcu, dinsel bağışlanma sürecinde etkin olmadığına inandığı dinsel hukukun dünyevi düzenlemelerdeki yaptırım gücünü keşfetmiştir. Eski ve Yeni "ahit" metinlerinde de işaret edilmiş olan Tanrı'nın insanlığı ile ahitleştiği düşüncesi, Calvin'in dinsel hukuk öğretisini açığa çıkarmaktadır.

Eski Ahit hukukunun ahlaki işlevinde yer alan ilk kullanımı politik veya sivildir. Hukukun bu kullanımı, toplum içinde şiddet uygulayıp yıkıcı davranışlar sergileyerek toplumsal zarar oluşturanların hukukun tehdit ve cezaları ile caydırılmasını içermektedir. Eski Ahit hukukunun ikinci kullanımı pedagojik bir misyona sahiptir. Hukukun bu fonksiyonu insanları günahının farkına vardırarak ve onlara dinsel hukukun taleplerini yerine getirme konusunda eksikliğini fark ettirmektedir. Bu kullanımı içinde hukuk, kişiyi Mesih'e ve onun rahmetine götüren bir eğitimci veya rehber gibidir. Hukukun üçüncü kullanımı ise normatif bir amaç taşımaktadır. Hukukun bu üçüncü kullanımı inananlar için yaşamın bir kuralı gibidir. Bu kullanımı içinde hukuk, inananları kendi sorumluluklarına yöneltir ve onları hayat ve kurtuluş yoluna sevk eder. Bu kullanım "insanın diğer insanlar arasında nasıl

kutsal, onurlu ve mutedil bir yaşam süreceği" hakkında bilgi verir (Inst., 3.19.15). Çünkü bu bağlamında hukuk inananlar için bir hayat kuralıdır. Onlara kendi görevlerini hatırlatır ve onları hayatın ve kurtuluşun yoluna sevk eder. Moral hukukun bu üçüncü kullanımı Tanrı'nın rahmetini kabul eden imanlıyı, manevi gelişimin ve kutsanmanın ölçüsü ve aracı olarak eğitip öğretmeyi amaçlamaktadır.³ Bu durumda hukuk, insanların kendilerine ulaşan rahmet için Tanrı'ya şükürlerini nasıl göstereceklerini bildiren bir rehber olmaktadır. Bu açıdan On Emir hükümleri sadece günahkârların yerine getirmesi gereken imkânsız bir yük değil aksine mutlu ve müteşekkîr bir Hıristiyan yaşamı için sabit bir modeldir.⁴

Eski Ahit hukukuna ilişkin bu tasnife göre Calvin, kutsal yasanın moral hukuk boyutuyla Hıristiyanlara uygulanabilirliğini savunmaktadır. Moral hukuk ise, sosyal düzeni sağlayıcı ilk kullanımı ya da günahkârlığı hatırlatan ikinci kullanımı çerçevesinde değil, Hıristiyanı Tanrı'ya şükran ve tevekkül duygusuyla bağlayan üçüncü işlevi yönüyle geçerlidir. Kalvinist teolojide bu niteliğiyle Hıristiyan için bağlayıcı olan hukuk, On Emir hükümlerinde açığa çıkmaktadır. Zira Calvin, Tanrı'nın kendilerine On Emir hükümlerinin yalın sözlerinden daha fazlasını öğrettiğini savunmaktadır. On Emir hükümlerinin yorum metodunu da bu düşüncesi üzerine bina etmiştir (Inst., 2.8.8). Bu hükümlerin açıklamasında Calvin üç hususu önermektedir: emrin muhatabı; emrin amacı ve emrin aksi yöndeki anlamı ya da daha geniş yorumuyla yeni bir emir modu tespit etmek.⁵ Özellikle emrin karşıt anlamını keşfetme gayreti, Calvin'in On Emir hükümlerinin anlamını genişletme sürecinde özel bir yorum metoduyla ilişkilidir. *Synecdoche* olarak adlandırılan bu metot, bütünü hepsi ifade edilmek yerine bir parçasının işaret edilerek geri kalan bütünü bu parça hakkındaki hükme göre tanımlanmasıdır. Bu suretle dar kapsamlı bir hüküm cümlesi işaret ettiği yan anlamları ve hatta ters anlamıyla da ele alınarak söz konusu hükmün bağlayıcılık ve anlam alanı genişletilmiş olmaktadır. Bu metot uygulanarak her emrin içerdiği yasaklamalar ile her yasaklamanın işaret ettiği emrin keşfi sağlanmış olmaktadır. Bu durumda Calvin, On Emir hükümlerinin söylediğinden daha fazlasını kastettiğini ifade etmektedir. (Inst., 2.8.8).

On Emir hükümlerinin Hıristiyanlar açısından bağlayıcılığını sağlayan bu metotla, hükümlerin lâfzî an-

lamından çok kastedilen emir ve yasaklarının keşfedilmesine çalışılmıştır. Böylece On Emir hükümlerinin özel telkinleri geniş anlamda değerlendirilmiş, hükümlerin emredici veya yasaklayıcı vurguları aksi yönde de yorumlanarak kuralın anlamı iki farklı yönde geliştirilmiştir. Bu hermenötik metoda göre bir emri çiğnemek Tanrı'yı gazaplandıracaksa, o emri yerine getirmek Tanrı'yı hoşnut etmelidir. Calvin bu metodu, bazen bütünü bir parçayı ifade ettiği bazen de parçanın bütünü ifade ettiği şeklinde açıklamakta ve bu mecazi anlatımın Eski Ahit metninde sıkça yer aldığını ileri sürmektedir⁶. Dolayısıyla Calvin, *synecdoche* metoduna göre emirlerin ve yasakların daima kelimelerle anlattığından daha fazlasını ifade ettiğini dile getirmektedir. Bu nedenle hukukun makul yorumu kelimelerin ötesine geçmeyi zorunlu kılmaktadır. Calvin, bir şey iyi olarak emredildiğinde o iyi olan şeyle çelişen şey kötü olduğundan yasaktır; kötü olan şey yasaklandığında onun karşıtı olan iş beğenilmiştir, diyerek bu metodu açıklamaktadır (Inst., 2.8.8-9).

On Emir hükümlerinin ikinci kısmında görünen olumsuz temalı yasaklamalar, Calvin'in bu yorum yaklaşımı çerçevesinde olumlu yönlendirmeleri de ihtiva etmektedir. Sözelimi, öldürme yasağı bağlamında kastedilen sadece öldürme fiili değildir; bu emirle Tanrı'nın insanlara cinayet işlemenin köklerinde yer alan nefret etmek, kıskanmak, intikam almayı istemek gibi cinayetin öncesini oluşturan bütün gizli kısımlarından uzak durulması ifade edilmektedir. Bu durumda "öldürmeyeceksin" emri, her türlü kötü niyeti ve şiddet uygulamasını dışlamayı ve bütün sosyal barış çabalarını desteklemeyi ifade etmektedir. Bu yasaklayıcı emir aynı zamanda "komşunun yaşamına saygı duy" emrini de içermektedir (Inst., 2.8.39-40).

On Emir hükümlerindeki komşu vurgusunun da aynı şekilde sadece "komşu" değil bütün insanlığa yönelik bir genelleştirilmesi söz konusudur. Bu öğretilerde komşuluk tanımı, Luka İncili'ndeki anlatı örneğinde tanımlanmaktadır. Komşu ile yabancı arasındaki ayrımın ortadan kaldırılmaya çalışıldığı bu yaklaşımda, bütün insanlığı sevmek ve başkalarını hoş karşılamak teşvik edilmiştir.⁷ Sorumluluk duygusu içinde gözetilmesi gereken "komşu", esasen "bütün insan ırkı"nı ifade etmektedir. Calvin, komşunun kim olduğuna dair tanımı Samiriyeli örneğiyle (Luk. 10:36) izah ederek "yabancı" olanla bile "komşu"

ilişkisi çerçevesinde yakın ilişki içinde olmayı önermektedir (Inst., 2.8.54).

Zinayı yasaklayan emir, cinsel açıdan sınırlılık ve kontrol altında olmayı telkin eden ve nefsi ihtirası yasaklayan bir içerikte yorumlanmıştır. Zina yasağı "meşru evlilik içinde inançlı bir yaşamı" tavsiye etmekte, evlilikte ve diğer ilişkilerde dürüstlüğü emretmektedir. Yalancı şahitliği yasaklayan emir ise bütün yalan ve hileleri yasaklayıcı bir vurguya sahiptir. Anne ve babaya hürmet etmeyi emreden hüküm ebeveyn karşı sorumsuz ve ilgisiz olmayı da yasaklamaktadır. Çalmayı yasaklayan emir, adaleti sağlamaya çalışırken ortaya çıkacak haksızlıkları da yasaklamaktadır. Nitekim Calvin'e göre bu emirde konu olan hırsızlık, bütünü sadece bir parçasını ifade etmektedir. Hırsızlığın şiddet kullanarak çalmaktan sinsice çalmaya kadar Tanrı'nın hırsızlık olarak nitelediği elbette pek çok çeşidi vardır. Bunlar zorla çalmak, hileyle çalmak, kurnazlıkla çalmak ve sahte övgü sözleriyle çalmak olarak sıralanmaktadır (Inst., 2.8.45). Dolayısıyla bu hükme uygulanan *synecdoche* metoduyla sadece zor kullanarak çalmanın ötesine geçilmekte ve başkasının haklarına kasteden bütün girişimler yasaklanmaktadır. Bu doğrultuda hukuk, birinin hak ettiğini bir başkasına verme hatasını da engellemektedir.

Calvin'e göre Tanrı'nın bütün kullarını her iki ahit metni içinde birleştiren ve esasen "eski" ve "yeni" diye ayrıştırılması mümkün olmayan bir "ahit" söz konusudur. Calvin, dünyanın başlangıcından başlayıp bütün devirlerde geçerliliğini koruyan ve bağlayıcı olan aynı hukuk ve aynı doktrin temelinde ahit yapılmak sûretiyle Tanrı tarafından bir topluluk oluşturulmasının hedeflendiğini düşünmektedir.

Bu söylemleri nedeniyle Calvin'in, On Emir hükümlerini evrenselleştiren bir yaklaşım içinde olduğu ifade edilmektedir. Calvin'in hükümleri yorumlarken manevileştirme, sembolikleştirme ve evrenselleştirme çabalarıyla bunları Hıristiyanı kutsanmaya götüren geniş bir ahlaki yörüngeye dönüştürdüğü dile getirilmektedir.⁸ Bu çerçevede suçu tanımlayan hükümler, Calvin'in yaklaşımında kolayca bir ahlaki olgunluk ve kutsanma sürecine dönüşebilmektedir. Örneğin imanlı davranmak ve iffetini korumak süre-

tiyle zinayı yasaklayan yedinci maddeye itaat eden kişi, beden ile ruhun birlikteliğini sağlamış olacağından bedensel ve ruhsal olarak kutsanmışlığa yaklaşacaktır (Inst., 2.8.44). İhtiyaç sahibine yardım ederek ve sahip olduğunu paylaşmayı öğrenerek sekizinci hükme itaat eden kişi, Tanrı tarafından kutsanacak ve Tanrı'ya yakınlaşacaktır. Hakikati söylemeyi öğrenerek dokuzuncu emre itaat, kendisi hakikat olan Tanrı'nın yaşamına katılmanın yolunu açacaktır (Inst., 2.8.47).

Calvin'in dinsel hukuk anlayışı içinde Eski Ahit'in On Emir hükümleri, bu hukukun Hıristiyan yaşamındaki uygulanması sürecinin başlangıç noktasını ifade etmektedir. Bu hükümler, Calvin'in teolojisinde kutsal metin hukukunun özünü oluşturmakta ve özellikle Kalvinizm'in dünyevi ahlak kuralları, kaynağını On Emir telkinlerinden almaktadır.

Calvin Tanrı'nın insanlara yönelik hukuk normlarını kendi tabiatıyla uyumaları için ihdas ettiğini düşünmektedir. Bu sebeple, hukuka göre yaşamak suretiyle insanlar kendilerini Tanrı ile uzlaştıran Mesih'in imajı içinde yaşayacaktır. Nitekim Calvin'in teolojisinin merkezi odağını kurtuluş ahdi oluşturmaktadır. Hukuk ise bu kurtuluş ahdinin ayrılmaz parçasını ifade etmektedir. Buna göre hukuk basitçe nasıl düzgün yaşanacağını gösteren emirler dizini değil rahmet ahdinin temel parçasıdır (Inst., 2.7.2). Dolayısıyla hukuk ve İncil'in birbirlerine düşman veya birbirlerine karşı rekabetçi değil aksine birbiriyle uyumlu olduğu iddiası, Kalvinist reform teolojisinde her fırsatta vurgulanmaktadır.

Tarihsel Tecrübe

Calvin'in reform teolojisinin uygulama alanı olarak Cenevre kenti önemli bir modeli ifade etmiştir. Cenevre halkı, reformasyon çağında Calvin'in öğretilerini benimseyerek On Emir hükümlerinin geçerli olduğu ve içinde yaşadıkları kente bağlılık yemini ettikleri bir toplumsal düzen oluşturmuştur. Bu özel toplumsal ahit, tıpkı Tanrı ile İsrailoğulları arasındaki ahitleşmeye benzeştirilerek tasarlanmış ve böylece söz konusu sosyal yapıya adeta kutsal bir zemin sağlanmıştır. Cenevre kent konsili tarafından Calvin'in "Hıristiyan Dininin Kurumları" adlı eseri "hiçbir ki-

şinin aksini iddia edemeyeceği kutsal doktrin" olarak ilan edilmiştir.⁹ Calvin bu kentte Katolik Kilise hukuku ve uygulamalarını sert bir şekilde eleştirirken Kitab-ı Mukaddes hukukuna dayalı dünyevi bir sosyal düzen kurmanın peşinde olmuştur. Calvin'in bir müddet Cenevre'de uyguladığı bu sosyal düzenin Yeni Ahit'in sevgi ve merhamet müjdesinden çok Eski Ahit'in sınırlayan, yasaklayan ve cezalandıran kurallarına tâbi olmak üzere tasarlandığı görülmektedir. Böylece Calvin, geleneksel Hıristiyan düşüncede yer alan dini yasa ile müjde arasındaki uzlaşmaz ayrımı oldukça fonksiyonel bir tarzda yeniden sağlama gayretinde olmuştur.

Kentin manevi liderliğini yürüten Calvin, kilise yönetim kurulu eliyle evlilik, aile, yardım işleri, sosyal yardımlaşma, ibadet ve genel ahlak konularında yargılama ve hüküm verme hakkına sahip olmuştur.¹⁰ Kaynağını On Emir hükümlerinden alan ahlaki ve gündelik kuralları ihlal edenler ile inanç konusunda sapkın görülenlerin şiddetle cezalandırılması yoluna gidilmiştir. Nitekim Cenevre'de ahlaki bir hata yargıçlar tarafından cezalandırılması gereken bir suç olarak görülmüştür. Calvin'in etkisi ve idaresi altındaki Cenevre'de 1552 yılından itibaren beş senelik dönem içinde toplumun her katmanından en az elli sekiz kişiye ölüm cezası, altmış beş kişiye ise sürgün cezası verilmiştir.¹¹

Kilise mahkemesi moral hukuk yönünde zorlamaları da içerecek şekilde Cenevre halkının ahlak danışmanlığı işini yüklenmiştir. Bu kurum, kendi gözünde kanun hükümlerini ihlal eden fiil olarak nitelediği suçların sahiplerini Hıristiyan cemaatinden dışlama hakkına sahipti. Katolik inanca geri dönüş, küfür hali, Calvin ve idaresi hakkında şikâyet ve bu idareye saygısızlık, şans oyunları oynama, ibadet ve dinsel rehberlik hizmetlerinden kaçınma, zina, kanuna aykırı evlilik, küfretme, gösterişli yaşam, kilisede saygısızlık gibi toplumun hem inanç hem de genel ahlak gözetimi bu kurumun temel görevidir. Halkın ahlaki kontrolü yönündeki bu hukuki girişimler kutsal metin söylemlerinden esinlenmiştir ve Cenevre'nin Kitab-ı Mukaddes hukukuna dayalı "bibliokrasi" modeli olarak anılmasına neden olmuştur.¹² Bu işleviyle kilise mahkemesi Calvin'in dünyevi ve ruhani gücünü pekiştiren bir tür töre mahkemesi görevi görmüştür.¹³

Calvin'in ahlak anlayışının temeli, kutsal metin yorumları ile Eski Ahit'in On Emir hükümlerine dayan-

mıştır.¹⁴ On Emir hükümleri, Cenevre modelinde herkes için adaletin tesis edilmeye çalışıldığı bir zemin olmuştur. Bu çerçevede çalmayı yasaklayan emir, adeta hırsızlığa mahal vermeyecek kadar eşit vatandaşlardan oluşmuş bir toplumu işaret etmektedir. Adam öldürmeyi yasaklayan emir, herkesin güvenlik içinde huzurlu bir yaşam sürmelerine imkân sağlamaktadır. Ana-babaya saygıyı emredip zinayı yasaklayan emir ise aile ve akrabalık ilişkileri ile insanlar arasında iffet kurallarına uygun ilişkilerin kurulmasını telkin edici olarak yorumlanmıştır. Komşuya karşı yalan yere şahitlik etmeyi yasaklayan hüküm, bu şahitliğin yansira iftirayı da yasaklamaktadır. Başkasının malına göz dikmeyi yasaklayan emir ise insanın maddi eşyadan daha öncelikli olduğu şeklinde anlaşılmıştır.¹⁵

Cenevre'nin Kalvinist ahlak ilkeleri kendini kontrol etme, çok çalışma, tutumluluk ve dindarlık olarak sıralanmaktadır. Ayrıca halkın sept günü emri bağlamında sadece Pazar günleri değil her gün kiliseye gelerek kutsal metni dinlemeleri istenmiştir. Sırf bedensel keyif alma gayesiyle yapılan ciddiyetten uzak davranışlar yasaklanmıştır.¹⁶ Hırsızlık, yalan yere yemin etmek, iffetsiz davranışlar ve zina suçları tavizsiz bir şekilde cezalandırılmıştır.¹⁷ Kutsal metin hukukunun Hıristiyanın gündelik yaşamını içerecek şekilde kapsamının genişletilmesi, böylece Kalvinizm'in dünyevi zevklerden feragati isteyen dindarca bir yaşam tasavvurunu açığa çıkarmıştır. Cenevre bu sûretle Calvin'in kutsal metin hukukunu çağdaş topluma uygulayacağı bir tecrübe zemini oluşturmuştur. Hem Calvin hem de reformcunun takipçileri, İsrail'in Eski Ahit nosyonunda yer alan prensibe uygun bir topluluk kurmaya niyet etmişlerdir.

Bu görünümüyle XVI. yüzyılın Cenevre kenti, kilise otoritesi ile seküler otorite arasındaki ayrımın ve hatta özel hayat ile toplumsal hayat arasındaki ayrımın neredeyse tamamen ortadan kalktığı kapalı bir kilise devleti haline gelmiştir. Dolayısıyla Cenevre, Calvin'in ahlaki ve politik öğretilerinin uygulanarak tecrübe edildiği bir kent devletini ifade etmiş ve bu kentte dini hukukun Kalvinist yorumu üzerine bina olduğu teokratik bir model hayata geçirilmiştir.

Modern Teonomi

Cenevre modelinden Amerikan Puritan geleneğe kadar uzanan On Emir hükümlerine dayalı sosyal düzen ve ahlak anlayışı XX. yüzyıldan itibaren

önemli bir akımı ortaya çıkarmıştır. Bu akımın teorisyenlerinin başında ise Rousas John Rushdoony (1916-2001) gelmektedir. Tanrı'nın hukuku anlamına gelen ve ahlaki kuralların Eski Ahit hukuku temelinde tespit edilmesini savunan teolojik bir akım olarak teonomi düşüncesi, tıpkı Calvin'in yaklaşımında olduğu gibi Musa hukukunun seremonik, adli ve moral boyutlarına dikkat çekmektedir. Teonomistlere göre seremonik hukukun bedeli Mesih'in kefaretiyle ödenmiş olduğundan bu hukukun artık günümüzde uygulanması söz konusu değildir. Dolayısıyla Eski Ahit'in ne diyet kuralları geçerlidir ne de tapınağı yeniden inşa etmek ya da kanlı kurban ritüelini canlandırmak gereklidir. Ancak teonomistler Musa hukukunun adli ve moral yönünün günümüzde geçerli olduğunu savunmaktadır. Dolayısıyla teonomik yaklaşım, sadece moral hukukun değil sivil düzenlemelerin de Hıristiyanlar için normatif bir etkiye sahip olduğunu düşünmektedir. Moral hukuk Tanrı'nın mutlaklığı ve öldürmeyeceksin, çalmayacaksın, zina etmeyeceksin gibi değişmeyen ahlaki kurallarla ilgilidir. Bu ahlaki kuralların ise Eski Ahit'in seremonik hukukunun aksine modern çağda hâlen geçerli olduğu savunulmaktadır.¹⁸

Calvin, Eski Ahit hukukunu (i) seremonik, (ii) adli ve (iii) moral olmak üzere üç kategoriye ayırmıştır. Bu ayrım içinde yer alan seremonik hukuk İsrail'e has kültik düzenlemeleri, İsrail çadırı ve tapınağındaki tören ve ritüelleri tanzim eden kuralları, kurban ve takdimeleri gerçekleştiren ve rahiplik uygulamalarını düzenleyen şartları içermektedir.

Teonomi kavramı genel anlamında ahlak sisteminin Tanrı'nın vahyi üzerine dayanmasını içermektedir. Daha özel anlamıyla teonomi, geniş kapsamı içinde hukukun ebedi geçerliliği düşüncesini ve sadece On Emir hükümlerinin değil bütün Kitab-ı Mukaddes kurallarının modern çağda bile ahlaki değerlerin kaynağı olarak yetkin olması gerektiğini savunmaktadır.¹⁹ Öncü teonomistlere göre Hıristiyan birey Tanrı'nın bütün hukukunu yerine getirmek zorundadır ve bu hukuk Tanrı'nın tanımladığı yer ve şart dâhilinde bütün yargı sisteminin temeli olmalı ve sivil idareciler tarafından tatbik edilmelidir.²⁰

On Emir hükümleri, teonomist düşünce tarafından günümüzde geçerliliği şiddetle savunulan Kitab-ı Mukaddes hukukunun kaynağı olarak görülmektedir. Mamafih, bu emirlerin sadece özet telkinleri içermesi sebebiyle Tanrı, özellikle Tevrat'ın Levililer kısmında ve Eski Ahit'in diğer hukuk kodları aracılığıyla bu emirlerin anlamını genişletmiştir.²¹ Rushdoony ilave olunan bu açıklayıcı hükümleri "içtihat hukuku" olarak nitelemiştir. Bu içtihat hukuku olmaksızın Tanrı'nın hukukunun son derece sınırlı bir alana indirilip daraltılacağını düşünmektedir. Zira On Emir hükümlerinden ayrı bir şekilde Eski Ahit hukukunun güncel geçerliliğini inkâr edenler, örneğin hırsızlığın çok sı-

Calvin Eski Ahit hukukunun genel amacını, Mesih öncesi toplumların zihinlerini Mesih'e hazırlama süreciyle ilişkilendirirken bu hukukun devam eden etkisini ahlak boyutuyla izah etmektedir. Dolayısıyla, Eski Ahit'in seremonik ve adli hukuk yönünü, hükümlerin tarihselliği bağlamında reddeden Calvin, Kitab-ı Mukaddes hukukuna ilişkin tezini bu hukukun ahlaki telkinleri üzerine tesis etmiştir.

nırlı bir tanımına sahiptirler. Bu kimselerin dar kapsamlı suç tanımlamaları, genellikle kendi sivil hukuk mahkemelerinin hümanist değerlere dayalı hukukunun ürünü olmaktadır. Hırsızlığın bu şekilde daraltılmış tanımı, bu suçun cezasının caydırıcı etkisini de azaltmakta ve suç ile ceza ilişkisinin hâsıl etmesi gereken maksadı zayıflatmaktadır. Fakat hümanist hukuk anlayışı yerine "içtihat hukuku" ile analiz edildiğinde, hırsızlığı yasaklayan "çalmayacaksın" emrinin ne kadar geniş bir anlama ve etki alanına sahip olduğu görülecektir.²² Hukuk kurallarını, daha önce ifade edildiği üzere, Kalvinci gelenekte olduğu gibi geniş bir tarzda yorumlama imkânı sunduğu için Rushdoony, Kitab-ı Mukaddes temelli bu "içtihat hukuku"nun milletlerin sivil kanunlarında yer alabileceğine inanmaktadır. Bu inancı çerçevesinde "Kitab-ı Mukaddes Hukuku'nun Kurumları" adlı eserinde On Emir hükümlerini bu "içtihat hukuku" anlayışı doğrultusunda yorumlamıştır.²³

Teonomi'nin öncüsüne göre yegâne gerçek düzen, kutsal metin hukukunun üzerine kurulmuştur. Esasen ona göre bütün hukuk kuralları doğasında dinseldir

ve kutsal metne dayanmadığı iddia edilen her kural Hıristiyanlık karşıtıdır. Rushdoony, önerdiği düzenin zorla uygulanmasının güç kullanmayı gerektireceğini de her hukuk kuralının, bu kuralın düşmanlarına karşı bir savaş halini ifade ettiği ve bütün hukuk kurallarının esasında bir savaş zemini olduğunu ileri sürerek savunur. Teonomistler çağdaş sorunları sorgulamak için "kutsal metin temelli dünya görüşü" ve "kutsal metin prensipleri" tespit etmişlerdir. Bu dünya görüşü, Mesih'in ve Tanrı'nın hukukunun yaşamın her alanında etkin olduğu kutsal metne dayalı teokratik cumhuriyetin evrensel inşası olarak açıklanmaktadır.²⁴

Teonomi, Kitab-ı Mukaddes'i sadece eşcinsellik ve kürtaj gibi sosyal ve ahlaki sorunlarla değil siyasi idare, eğitim ve sanat gibi yaşamın bütün alanlarını idare eden bir metin olarak düşünmektedir. Çünkü teonomistler dünyevi yaşamda üç yönetim alanı olduğunu varsayarlar: Bunlar aile yönetimi, kilise yönetimi ve kamu yönetimidir. Tanrı'nın ahdi altında varlık bulan çekirdek aile temel birliktir. Erkek, ailenin reisi olarak eşi ve çocuklarının itaatini hak etmektedir. Kendisi ise Mesih'e ve Eski Ahit'te ayrıntılarıyla zikredilen Tanrı'nın hukukuna itaat etmelidir. İkinci yönetim mercii olan kilise kendi hiyerarşi ve idaresine sahiptir. Son olarak kamu yönetimi ise Tanrı'nın emirlerini uygulamakla sorumludur. Bu üç kurum Kitab-ı Mukaddes hukukunun idaresi altındadır.²⁵ Bu tasnif içinde dini hukukun uygulanmasında kamu yönetiminin önemli bir sorumluluk yüklendiği fark edilmektedir. Kamu yönetiminden sorumlu olan devletin dini hukuk temelinde adaleti sağlamak gibi önemli bir sorumluluğu söz konusudur. Bu sorumluluğu vurgulayan teonomistlere göre, örnek alınan Kalvinst gelenekte hukuk için öncelikli olan yarar veya koruma değildir; bu hukuk Tanrı'nın iradesinin ifadesidir. Aynı zamanda bu hukuk kutsal metinde, özellikle de On Emir'de vahyolunan doğruluk ve adaletin ebedi prensiplerine dayanır. İnsanlar hırsızlık, cinayet ve ahlaksız davranışların günah olduğunu bu hükümlerden öğrenir. Hükümetler de ilahi olarak tesis edildiğinden, söz konusu ebedi prensiplerle uyum içinde olduklarında bu hükümetlerin emirlerine itaat adaletin tesisi açısından her Hıristiyanın temel görevi olmaktadır.²⁶

Teonomistler Eski Ahit hukukunun sadece dinsel değil sivil ve adli boyutunun da olduğunu işaret etmektedirler. Dolayısıyla zina ve eşcinsellik gibi uy-

gulamalar sadece ahlaki hatalar olarak değil suç ve yasadışı davranışlar olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca Eski Ahit hukuku sadece yasallaştırmanın değil aynı zamanda idam gibi cezalandırmanın da temelini oluşturmaktadır.²⁷ Musa hukukunun sivil yönü, suç ve ceza listesiyle Tevrat'ta yer alır. Teonomistlere göre İsrail milletine Tanrı'nın verdiği suçlar ve bunların cezalarının yer aldığı liste, aynı zamanda günümüzde gentile (Yahudi olmayan) hükümetleri tarafından da yerine getirilmesi gereken düzenlemelerdir. Bunun anlamı ise her siyasi idarenin kâfirlik ve zina gibi günahlara ölüm cezasını uygulaması gerektiğidir.²⁸ Teonomistler, adam kaçırma, tecavüz ve cinayet suçlarında olduğu gibi günümüzde de yer yer uygulanan idam cezalarına bağlı suçlara inancı terk etme ve inkâr, sapkınlık, büyüçülük, astrolojik kehanet, zina, eşcinsellik, ensest ilişki, anne ve babaya darp ve kadının iffetsizliği gibi suçları da eklemiştir.²⁹ Bütün zamanlarda ve bütün idareler için geçerli kılınmış olan Tanrı'nın sivil hukuku, bu sayılan suçları işleme durumunda ölüm cezasını içererek her ülkede geçerli olması ve her ülke idarecileri tarafından halkına zorla uygulanması tavsiye edilmektedir.³⁰

Teonomist görüş, toplumun dinsel hukuk temelinde yeniden tesis edilmesini savunmaktadır. Önerilen hukuk ise Eski Ahit'in hükümlerine literal bağlılıktan türetilmektedir.³¹ Örneğin sivil hukukun Kitab-ı Mukaddes ile özellikle de zinaya, küfre, sapkınlığa, eşcinselliğe, putperestliğe ve büyüçülüğe ölüm cezası veren Eski Ahit ölçütleriyle uygun şekilde yeniden düzenlenmesi önerilmektedir. Bununla birlikte Musa hukukunu kabul etmeyen bütün cemaat ve dinlerin yasaklanması, kadının kadim çağlardaki konumuna geri dönmesi, vergilerinin düzenli ödenmesi ve ölüm cezalarının işletilmesi durumunda pek ihtiyaç kalmayacak olan hapis cezası sisteminin kaldırılması, kürtajın suç olarak tanımlanması ve ölümlü cezalandırılması Kitab-ı Mukaddes hukukunun güncel kuralları olarak yorumlanmaktadır.³²

Teonomist düşüncede Kitab-ı Mukaddes hukuku çerçevesinde en ateşli biçimde savunulan cezaların başında ise ölüm cezası gelmektedir. Rushdoony "Kitab-ı Mukaddes Hukuku'nun Kurumları" adlı eserinde ölüm cezasının kutsal metin hukukuna dayalı suçlarını üç farklı yerde tekrarlamıştır. Ölüm cezasını gerektiren suçlar Eski Ahit hukuku temelinde şu şekilde sıralanmaktadır: Adam öldürmek (Çık. 21:12); Bir yargıca karşı saygısızlık etmek (Tes. 17:12); Ha-

mile kadının çocuk düşürmesine neden olmak (Çık. 21:22, 23); Ölüm cezasını gerektiren bir suç hakkında yalancı şahitlik yapmak (Tes. 19:16-19); İhmali yüzünden sahibi olduğu boğanın bir insanı öldürmesi (Çık. 21:29); Putperestlik (Çık. 22:20); Tanrı'ya karşı küfür (Lev. 24:10-16); Sihir ve büyüçülük (Çık. 22:18); Sahte peygamberlik (Tes. 18:20); Hayvanla cinsel ilişki kurmak (Lev. 20:15,16); Eşcinsellik (Lev. 18:22); Zina yapmak (Lev. 20:10); Dinini değiştirmek (Lev. 20:2); Tecavüz (Tes. 22:25); Ensest ilişki (Lev. 20:11); Sept günü kuralına riayet etmemek (Çık. 31:14); Anne ve babaya kaba davranış ve saygısızlık (Tes. 5:16); Anne ve babaya isyan etmek (Çık. 21:15,17); Adam kaçırma (Çık. 21:16); Ritüel sırasında rahibin içki içmesi (Lev. 10:8-11); Harun oğullarından başkasının tapınağın eşyasına dokunması (Say. 4:15.)³³

Eski Ahit hukukuna ilişkin bu tasnife göre Calvin, kutsal yasanın moral hukuk boyutuyla Hıristiyanlara uygulanabilirliğini savunmaktadır. Moral hukuk ise, sosyal düzeni sağlayıcı ilk kullanımı ya da günahkârlığı hatırlatan ikinci kullanımı çerçevesinde değil, Hıristiyanı Tanrı'ya şükran ve tevekkül duygusuyla bağlayan üçüncü işlevi yönüyle geçerlidir.

Son iki hüküm, Mesih tarafından iptal edilen seremonik hukuk bağlamında değerlendirildiğinden bu hükümlerin teonomistler tarafından günümüzde uygulanabilirliğinin mümkün olmadığı ifade edilmektedir.

Rushdoony'nin zihninde tasarladığı Hıristiyan medeniyetinde, Kitab-ı Mukaddes hukuku toplumun idaresinin kaynağı olarak sivil hayatı düzenleyen seküler hukukun yerini alacaktır. Esasen ona göre sivil alana hükmeden hukuk Kitab-ı Mukaddes hukukundan ayrıdır. Çünkü Kitab-ı Mukaddes hukuk doktrini, kilise idaresi, vatandaşlık ilişkileri, toplumsal, ailevi ve diğer düzenlemelere ait hukuk formlarını içermektedir. Dolayısıyla Kitab-ı Mukaddes hukuku hayatın her alanını kuşatan etkisiyle Hıristiyan toplumunun gündelik ve dini uygulamaları açısından oldukça hayati bir değere sahiptir.³⁴ Ancak Rushdoony, bu dini hukukun sadece Hıristiyanlara münhasır olmadığını, bütün dünyanın gerçek bir şekilde dönü-

ceği ve bütün milletlerin sivil hukuklarının Kitab-ı Mukaddes üzerine bina olacağı günü beklemektedir.

Sonuç

Modern teonomi düşüncesi, günümüzde Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) ortaya çıkan bir eğilim olarak Kalvinist Cenevre tecrübesini Amerika'ya taşıyan Puritan mirası üzerine bina edilmiştir. Bu eğilim Eski Ahit hukukunun sadece Hıristiyan ahlakilik kaynağı olarak değil ABD'nin federal hukuk sisteminin temeli olması yönünde çaba harcamaktadır. Günümüz "seküler" hukukun beşeriliği ve dolayısıyla göreceliliği dikkate alındığında, bu hukuka nispetle daha katı ve kuşatıcı kuralları ihtiva etse de ilahi kaynaklı hukukun daha adil ve tutarlı bir yargı sistemi sağlayacağı düşünülmüştür. Teonomist girişimin en önemli sonucu ise Yahudi hukuku ve İslam şeriatı gibi Hıristiyanların da artık ilahi temelli bir hukuk manzumesine sahip olma arzusunun modern çağda yeniden fark edilmesidir. Her ne kadar şu anda marjinal bir eğilim gibi görünse de Kalvinist geleneğe dayanan teonomi ideolojisi çağdaş dini ve dünyevi paradigmlar karşısında Hıristiyanlığı dini hukuk faktörüyle güçlendirmeyi hedeflemektedir. ■

dipnotlar

- ¹ John Calvin, *Institutes of the Christian Religion*, tr. Henry Beveridge (Preabody: Hendrickson, 2008).
- ² John H. Sailhamer, *The Meaning of the Pentateuch: Revelation, Composition and Interpretation* (Downers Grove: InterVarsity Press, 2009), s. 546.
- ³ John Witte, *The Reformation of Rights: Law, Religion and Human Rights in Early Modern Calvinism* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), s. 60.
- ⁴ Jack Bartlett Rogers, *Presbyterian Creeds: A Guide to the Book of Confessions* (Louisville: Westminster John Knox Press, 1991), s. 108.
- ⁵ Dennis McCann, Patrick D. Miller, *In Search of the Common Good* (New York: T & T Clark, 2005), s. 29.
- ⁶ Roland M. Frye, "Calvin's Theological Use of Figurative Language", ed. T. George, *John Calvin & the Church: A Prism of Reform* (Louisville: Westminster John Knox Press, 1990), s. 186.
- ⁷ Christine D. Pohl, *Making Room: Recovering Hospitality as a Christian Tradition* (Grand Rapids: Eerdmans, 1999), s. 75.
- ⁸ Patrick D. Miller, *The Way of the Lord*, (Grand Rapids: Eerdmans, 2004), s. 135.
- ⁹ Mulford Q. Sibley, *Political Ideas and Ideologies: A History of Political Thought* (New York: Harper & Row, 1970), s. 321.

- ¹⁰ John Witte, *God's Joust, God's Justice: Law and Religion in the Western Tradition* (Cambridge: Eerdmans, 2006), s. 219.
- ¹¹ Sibley, *Political Ideas and Ideologies*, s. 321.
- ¹² Carter Lindberg, *The European Reformations* (Malden: Blackwell, 1996), ss. 262-263.
- ¹³ Kaan H. Ökten, *Reformasyon Dönemi Siyasal Düşünce Tarihine Giriş* (İstanbul: Alfa, 2003), s. 229.
- ¹⁴ Thomas P. Neill, *Makers of the Modern Mind* (Van Rensselaer Press, 2008), ss. 60-61.
- ¹⁵ Alister E. McGrath, *Christian Theology: An Introduction* (Oxford: Blackwell, 2001), s. 83.
- ¹⁶ Karel Blei, *Freedom of Religion and Belief: Europe's Story* (Assen: Van Gorcum, 2002), s. 76.
- ¹⁷ Bkz. Mustafa Bıyık, "Katolik Tiranlığından Protestan Teokrasisine: John Calvin ve Cenevre Modeli", *Dini Araştırmalar*, 8 (22), 2005, ss. 53-55.
- ¹⁸ Phil Fernandes, R. Wiesinger, E. Purcell, *God, Government, and the Road to Tyranny: A Christian View of Government and Morality* (Longwood: Xulan Press, 2003), ss. 79-80.
- ¹⁹ Greg L. Bahnsen, *Theonomy in Christian Ethics* (Nutley: Craig, 1979), s. 45.
- ²⁰ Bahnsen, *Theonomy in Christian Ethics*, s. 34.
- ²¹ Marvin Moore, *Could It Really Happen?* (Nampa: Pacific Press Publishing, 2007), s. 210.
- ²² Rousas John Rushdoony, *The Institutes of Biblical Law* (Nutley: The Presbyterian and Reformed Publishing Company, 1980), s. 12.
- ²³ Moore, *Could It Really Happen?*, s. 211.
- ²⁴ Frederick Clarkson, "Christian Reconstructionism: Theocratic Dominionism Gains Influence", ed. C. Berlet, *Eyes Right: Challenging the Right Wing Backlash* (Somerville: political Research Associates, 1995), ss. 60-61.
- ²⁵ Clarkson, "Christian Reconstructionism", ss. 60-61.
- ²⁶ Bkz. Gary DeMar, "Some Wings for Calvinism's Modern Plane", ed. G. North, *Theonomy an Informed Response* (Tyler: Institute for Christian Economics, 1991), ss. 54-55.
- ²⁷ Andrew Sloane, *At Home in a Strange Land: Using the Old Testament in Christian Ethics* (Peabody: Hendrickson, 2008), ss. 11-12.
- ²⁸ Fernandes, vdğ., *God, Government, and the Road to Tyranny*, s. 80.
- ²⁹ Clarkson, "Christian Reconstructionism", s. 62.
- ³⁰ Bahnsen, *Theonomy in Christian Ethics*, ss. 207-216.
- ³¹ J. P. Moreland, Norman L. Geisler, *The Life and Death Debate: Moral Issues of Our Time* (Westport: Greenwood Press, 1990), s. 107.
- ³² Jack David Eller, *Introducing Anthropology of Religion: Culture to the Ultimate* (New York: Routledge, 2007), s. 289.
- ³³ Moreland, Geisler, *The Life and Death Debate*, s. 108.
- ³⁴ Rushdoony, *The Institutes of Biblical Law*, ss. 5, 9.